

**ТРУДОВЕ ПРАВО,
ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

УДК 349.314

ГАГУН А.А.

**ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ
ЯК ПІДСТАВИ ДЛЯ МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ТА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЗА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВИМ
ДЕРЖАВНИМ СОЦІАЛЬНИМ СТРАХУВАННЯМ**

В даній статті аналізуються підходи до розуміння нещасного випадку на виробництві як в нормах національного законодавства, так і в положеннях міжнародних нормативно-правових актів, нормах законодавства інших країн, визначені ознаки нещасного випадку на виробництві, підстави для класифікації певної події як нещасного випадку на виробництві.

Ключові слова: працівник, нещасний випадок, виробництво, державне соціальне страхування.

В данной статье анализируются подходы к пониманию несчастного случая на производстве, как в нормах национального законодательства, так и в положениях международных нормативно-правовых актов, нормах законодательства других стран, определены признаки несчастного случая на производстве, основания для классификации определенного события как несчастного случая на производстве.

Ключевые слова: работник, несчастный случай, производство, государственное социальное страхование.

Approaches to understanding the occupational accident in norms of national legislation and in provisions of international legal acts as well as norms of legislation of other countries, identified signs of occupational accident, the basis for the classification of a specific event as an occupational accident are analyzed in this article.

Key words: employee, occupational accident, production, state social insurance.

Постановка проблеми. Державна політика в галузі охорони праці повинна бути спрямована на створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням. Проте статистичні дані щодо виробничого травматизму кожного року показують стабільно високі показники кількості нещасних випадків на виробництві. Причини високого рівня виробничого травматизму і професійних захворювань носять складний, комплексний характер. Вони невіддільні від загальноекономічної ситуації в країні. До основних причин виробничого травматизму можна віднести: недостатню економічну зацікавленість роботодавців у забезпеченні безпечних умов праці та зниженні виробничих ризиків; старіння основних виробничих фондів, помітне скорочення капітального і профілактичного ремонту промислових будівель, споруд, машин і обладнання; скорочення, а часто і повне припинення розробок зі створення нових технологій виробництва; зниження відповідальності роботодавців і керівників виробництв за станом умов праці та дотримання вимог з охорони праці; повільне вдосконалення законодавчої та нормативної бази з охорони праці; ослаблення відомчого контролю за технічною безпекою виробництв в результаті руйнування галузевої системи управління охороною праці, скорочення служб охорони праці в органах управління і безпосередньо в орга-

нізаціях та на підприємствах та інші причини [7]. Не менш актуальною проблемою на сьогодні є приховування нещасних випадків на виробництві. Реальний стан виробничого травматизму насправді дуже відрізняється від того, що нам показують статистичні дані. Зменшенню кількості зареєстрованих нещасних випадків сприяє окрім всього іншого й недосконалість чинного законодавства, а саме його невідповідність вимогам сьогодення. Як наслідок, частина нещасних випадків, які стаються з працівниками не розслідуються, оскільки їх не пов'язують з виробництвом, а отже такі нещасні випадки не можуть бути підставою для отримання відповідних соціальних послуг та матеріального забезпечення особами, які опинилися в складних життєвих ситуаціях.

Певні аспекти до розуміння нещасного випадку на виробництві були предметом дослідження вчених трудового права, зокрема Андрієва В. М., Бойка М. Д., Болотіної Н. Б., Буряка В. Я., Іванської О. В., Моїсєєнко О., Синчук С. М., Щербини В. І. та інших, однак комплексного дослідження не проводилося, що в свою чергу підтверджує актуальність даного питання.

Мета статті полягає у аналізі підходів до розуміння нещасного випадку на виробництві як в нормах національного законодавства, так і в положеннях міжнародних нормативно-правових актів, нормах законодавства інших країн, визначити ознаки нещасного випадку на виробництві, підстави для класифікації певної події як нещасного випадку на виробництві, а також запропонувати власне визначення зазначеного терміну.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чинне українське законодавство в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» визначає нещасний випадок як обмежену в часі подію або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактору чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть [1]. У ДСТУ 2293:2014 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять» встановлено, що нещасний випадок на виробництві – це обмежена в часі подія чи раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого чинника, що сталися під час виконання ним трудових обов'язків, унаслідок чого завдано шкоди здоров'ю чи трапилася смерть [4].

Всі нещасні випадки, що сталися з працівниками як на території виробництва, так і за його межами під час виконання ним трудових обов'язків підлягають розслідуванню. Розслідування проводиться у разі виникнення нещасного випадку, а саме обмеженої в часі події або раптового впливу на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких зафіксовано шкоду здоров'ю, зокрема від одержання поранення, травми, у тому числі внаслідок тілесних ушкоджень, гострого професійного захворювання і гострого професійного та інших отруєнь, одержання сонячного або теплового удару, опіку, обмороження, а також у разі утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, одержання інших ушкоджень внаслідок аварії, пожежі, стихійного лиха (землетрусу, зсуву, повені, урагану тощо), контакту з представниками тваринного і рослинного світу, які призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше або до необхідності переведення його на іншу (легшу) роботу не менше як на один робочий день, зникнення, а також настання смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків [3].

Дещо відмінним є розуміння нещасного випадку в Резолюції Міжнародної організації праці «Про статистику виробничого травматизму». Так, нещасний випадок на виробництві визначається як несподівана та незапланована подія, включаючи дії умисного, насильницького характеру, яка виникає внаслідок трудової або пов'язаної з нею діяльності, що призводить до травмування, хвороби або смерті [2]. Як бачимо, термін МОП не обмежує поняття нещасного випадку впливом небезпечного або шкідливого чинника, а пов'язує його з процесом трудової діяльності, що більш повно розкриває картину виробничого травматизму.

Цікавими для наукового дослідження є підходи до визначення нещасного випадку на виробництві в законодавстві інших країн. Так, Бельгійський закон визначає нещасний випадок на виробництві як такий, що включає наступні ознаки: раптовий випадок, заподіяння шкоди працівнику, під час та внаслідок виконання трудового договору. Нещасний випадок, який трапляється на шляху до роботи або від роботи, також вважається нещасним випадком на виробництві та є підставою для компенсації працівникам за умови, що аварія сталася на «звичному шляху» до роботи або від роботи.

У Франції нещасний випадок визначається як будь-яка аварія, незалежно від причин її настання, яка виникає як наслідок або під час робочого часу з будь-якою особою, яка є робітником або працює в будь-якій мірі для одного чи кількох роботодавців чи директорів компаній.

Німецьке законодавство визначає нещасний випадок на виробництві як випадок, що стався із застрахованими особами через застраховану діяльність. Має бути зв'язок між працевлаштуванням

та діяльністю працівника, так як і між діяльністю та нещасним випадком. При чому маршрут між роботою та домом теж застрахований. Цікавий для вивчення є підхід законодавства Італії, оскільки нещасний випадок на виробництві пов'язують із наступними ознаками: насильницька подія, стається під час робочого часу, а також дорогою з дому на роботу та з роботи додому, наслідком є травми чи фізична хвороба, внаслідок якої працівник не може працювати більше трьох днів [5].

Проаналізувавши підходи до визначення поняття нещасного випадку на виробництві в законодавстві зарубіжних країн, можна зазначити, що загалом існує подібний підхід до розуміння даного поняття, проте все-таки є і певні відмінності, зокрема: 1) якщо нещасний випадок стався по дорозі від дому до роботи і в зворотньому напрямку, в законодавстві деяких країн така подія може класифікуватися як нещасний випадок на виробництві; 2) у законодавстві деяких країн дорогу між домом та роботою пов'язують із такою характеристикою, як «звичний шлях». Тобто, можна припустити, що в разі, якщо особою було змінено маршрут, то нещасний випадок в такій ситуації вже не зможе бути визнаним як нещасний випадок на виробництві; 3) особливості законодавства деяких країн (зокрема, Італії) є те, що нещасний випадок на виробництві пов'язують із насильницькою подією, а в інших країнах критерієм є лише раптовість настання події; 4) законодавство одних країн встановлює мінімальний строк непрацездатності особи для класифікації нещасного випадку на виробництві як такого, в інших країнах таких обмежень не існує.

Отже, даний аналіз показує, що хоча підходи до розуміння нещасного випадку на виробництві мають багато спільного, наявні відмінності все ж таки здатні вплинути на кваліфікацію подій як нещасних випадків на виробництві і як наслідок на наявність або відсутність підстав для матеріального забезпечення та надання соціальних послуг.

Одним із дискусійних питань є, зокрема, питання щодо трактування нещасних випадків, що трапляються на дорогах (нешасні випадки, що трапляються на шляху до роботи та повернення додому після роботи) як таких, що пов'язані з виробництвом. Існують різні думки з приводу того, чи повинні бути такі випадки підставою для матеріального забезпечення та надання соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Відповідно до методології Європейської статистики нещасних випадків на виробництві, нещасний випадок на виробництві визначається як дискретний випадок в процесі роботи, що призводить до фізичної або психічної шкоди. Фраза «в процесі роботи» означає «під час заняття професійною діяльністю або протягом часу, проведеного на роботі». Ця методологія виключає з переліку нещасних випадків ті, що стаються, наприклад, по дорозі на роботу чи з роботи додому, оскільки обмежуються лише тими випадками, що виникають виключно на робочому місці або під час професійної діяльності [6]. Українське законодавство дещо по-іншому вирішує дане питання. Так, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року «Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві» до обставин за яких нещасний випадок визнається таким, що пов'язаний з виробництвом відносяться не всі випадки, що трапляються з працівником по дорозі між роботою та домом, а лише проїзд на роботу на транспортному засобі, що належить підприємству, або на іншому транспортному засобі, наданому роботодавцем відповідно до укладеного договору; використання власного транспортного засобу в інтересах підприємств з дозволу або за письмовим дорученням роботодавця чи безпосереднього керівника робіт; перебування потерпілого у транспортному засобі або на його стоянці, на території вахтового селища, у тому числі під час змінного відпочинку, якщо настання нещасного випадку пов'язане з виконанням потерпілим трудових (посадових) обов'язків або з впливом на нього небезпечних чи шкідливих виробничих факторів чи середовища; прямування потерпілого до об'єкта (між об'єктами) обслуговування за затвердженим маршрутом або до будь-якого об'єкта за дорученням роботодавця; прямування потерпілого до місця чи з місця від'їзду згідно з установленим завданням, у тому числі на транспортному засобі будь-якого виду та форми власності [3]. Таким чином, можна зробити висновок, що не всі нещасні випадки на дорозі з працівниками за українським законодавством визнаються такими, що пов'язані з виробництвом, а лише ті, які сталися під час виконання розпоряджень керівництва чи за дорученням останнього. Вважаємо такий підхід справедливим, з огляду на економічну ситуацію, стан доріг та транспортного сполучення в Україні. Не думаємо, що на сьогоднішній день доцільно покладати відповідальність на роботодавця за всі випадки, які можуть статися з працівником по дорозі, навіть якщо такий шлях буде відповідати критерію «звичний шлях між роботою та домом», як це встановлено в законодавстві деяких країн.

Таким чином, проаналізувавши вищезазначене, можна виділити такі основні ознаки нещасного випадку на виробництві, зокрема: 1) це певна незапланована подія; 2) певний нега-

тивний вплив на працівника (тобто, така подія може статися з підстав, що не залежать від волі людини або ж у зв'язку з діями якоїсь особи чи осіб, які можуть бути у формі умислу чи необережності); 3) це подія, яка сталася у процесі виконання безпосередньо трудових обов'язків або ж обов'язків, які пов'язані з трудовими; 4) обов'язкова наявність наслідків у вигляді шкоди для здоров'я, хвороби або смерті; 5) це подія, що сталася на робочому місці або за його межами, але при виконанні трудових обов'язків або обов'язків, пов'язаних з трудовими.

Вважаємо справедливим підхід МОП за якого нещасний випадок на виробництві слід розуміти дещо ширше, а ніж це визначено на сьогодні в українському законодавстві, зокрема, не обмежуватися такими критеріями як вплив на працівника небезпечного виробничого фактору чи середовища, а також критерієм наслідків у вигляді втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше або у необхідності переведення його на іншу (легшу) роботу не менше як на один робочий день. Факт наявності шкоди здоров'ю, яка була завдана в результаті трудової діяльності працівника вже повинен бути достатнім (за наявності інших вищеперерахованих ознак) для класифікації нещасного випадку як такого, що стався на виробництві.

Більше того, актуальним на сьогодні є питання не лише щодо фізичної шкоди, але й щодо моральної шкоди, яка може бути завдана працівнику. Чи можна дані факти також класифікувати як нещасні випадки на виробництві. Це стосується, наприклад, ситуацій, коли працівник піддається систематичному незаконному тиску, приниженню, дискримінації на робочому місці, внаслідок чого його здоров'ю також може бути завдана шкода. На нашу думку, такі випадки можуть бути кваліфіковані як нещасні випадки на виробництві, якщо буде встановлено причинно-наслідковий зв'язок між трудовою діяльністю та наслідками, які настали.

Таким чином, враховуючи все вищевикладене, нещасний випадок на виробництві можна визначити як певну подію, що сталася з підстав, що не залежать від волі людини або ж безпосередньо внаслідок певних умисних чи необережних дій, має негативний вплив на працівника і проявляється у формі настання шкоди здоров'ю працівника, стався внаслідок виконання працівником своїх трудових обов'язків або пов'язаних з трудовими обов'язками як безпосередньо на території підприємства, установи, організації, так і за межами, якщо працівник знаходився в такому місці за розпорядженням роботодавця або ж на підставі договору між працівником та роботодавцем чи за інших підстав, визначених роботодавцем.

Аналіз підходів до розуміння нещасного випадку на виробництві в чинному українському законодавстві, міжнародних нормативно-правових актах, законодавстві інших країн, дає підстави для висновку, що норми українського законодавства дещо вузько визначають нещасний випадок на виробництві, а тому потрібно удосконалити чинне законодавство з огляду на сучасні суспільні потреби.

Список використаних джерел:

1. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>
2. Resolution concerning statistics of occupational injuries (resulting from occupational accidents), adopted by the Sixteenth International Conference of Labour Statisticians (October 1998). URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms_087528.pdf
3. Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1232-2011-%D0%BF>
4. Охорона праці. Терміни та визначення основних понять: ДСТУ 2293:2014 від 02 грудня 2014 року. URL: http://web.kpi.kharkov.ua/safetyofliving/wp-content/uploads/sites/171/2017/10/dstu_2293_2014.pdf
5. Managing a serious work accident. URL: <https://www.globalhrlaw.com/content/filestore/Public%20Files/Managing-work-accident.pdf>
6. Методологія Європейської статистики нещасних випадків на виробництві. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5926181/KS-RA-12-102-EN.PDF/56cd35ba-1e8a-4af3-9f9a-b3c47611ff1c>
7. Страхование от несчастных случаев на производстве: актуарные основы / В. Н. Баскаков, О. Н. Андреева, М. Е. Баскакова, Г. Д. Карташов, Е. К. Крылова; под ред. В. Н. Баскакова. М.: Academia, 2001. URL: http://www.actuaries.ru/lib/?SECTION_ID=256